

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
**ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
МЕРЕЖІ ОСВІТНІХ УСТАНОВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТ

ВИПУСКНА РОБОТА

на тему:

«Організація та проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань
з питань цивільного захисту на суб'єктах господарювання»

слухача групи № 13-КПК/НМЦ з короткострокового підвищення кваліфікації
з питань цивільного захисту майстра виробничого навчання
Севєродонецьких курсів 3 категорії Навчально-методичного центру
цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Луганської області
Зінченка Дмитра Володимировича

(підпис слухача)

Керівник роботи:

(посада, вчений ступінь (звання), прізвище, ініціали)

До захисту:

(допущено / не допущено)

(підпис керівника роботи)

КИЇВ 2018

Зміст

Вступ		4
I	Нормативно-правове забезпечення практичного навчання з питань цивільного захисту на суб'єктах господарювання	5
II	Основні завдання з підготовки та проведення спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту, об'єктових тренувань у вищих навчальних закладах, спеціальних об'єктових тренувань спеціалізованих служби та формувань цивільного захисту	7
III	Періодичність та тривалість проведення спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту, об'єктових тренувань у вищих навчальних закладах, спеціальних об'єктових тренувань спеціалізованих служб та формувань цивільного захисту	9
IV	Планування спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту, об'єктових тренувань у вищих навчальних закладах, спеціальних об'єктових тренувань спеціалізованих служб та формувань цивільного захисту	9
V	Організація підготовки та проведення спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту, об'єктових тренувань у вищих навчальних закладах	15
	5.1 Склад учасників спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту	15
	5.2 Організація керівництва, функції керівника навчання, штабу керівництва, посередників, керівників на навчальних місцях з проведення практичних заходів	15
	5.3 Основні методи роботи керівника навчання, заступників, посередників у ході навчання; порядок відпрацювання навчальних питань за етапами навчання, розіграшу та нарощування обстановки, організації роботи комісії з надзвичайних ситуацій, чергово-диспетчерської служби, об'єктових органів управління і сил цивільного захисту	17
	5.3.1 Основні методи роботи керівника навчання, заступників, посередників у ході навчання	17
	5.3.2 Порядок відпрацювання навчальних питань за етапами навчання, розіграшу та нарощування обстановки, організації роботи комісії з надзвичайних ситуацій, чергово-диспетчерської служби, об'єктових органів управління і сил цивільного захисту	18
	5.3.3 Навчальні питання	19
	5.3.4 Відпрацювання розіграшу та нарощування обстановки ...	20
	5.3.5 Організація роботи комісії з питань надзвичайних ситуацій	21
	5.3.6 Організація роботи чергово-диспетчерської служби	22

5.4	Організація розбору проведеного СОН (ОТ), підготовка матеріалів з аналізу дій його учасників	23
5.5	Оформлення звіту про проведення навчання та його результати	24
5.6	Документи, які розробляються для проведення СОН (ОТ)	24
VI	Організація підготовки та проведення спеціальних об'єктових тренувань спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту	30
6.1	Склад учасників спеціальних об'єктових тренувань з питань цивільного захисту	30
6.2	Організація керівництва, функції керівника тренування, керівників на навчальних місцях з проведення практичних заходів	30
6.3	Підготовки району (місць, об'єктів) тренування та засобів імітації	31
6.4	Основні методи роботи керівника у ході тренування	31
6.5	Порядок відпрацювання навчальних питань, розіграшу та нарощування обстановки; організація розбору проведеного тренування.....	32
6.5.1	Порядок відпрацювання навчальних питань, розіграшу та нарощування обстановки	32
6.5.2	Порядок розбору проведеного спеціального об'єктового тренування	33
	Висновки та пропозиції	34
	Список використаних джерел	35

Вступ

Промисловий розвиток України, а також умови проведення Операції об'єднаних сил на території Луганської області, призвели до значної техногенної перевантаженості території в наслідок чого відбувається зростання кількості та масштабності надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального та воєнного характерів.

Однією з важливих ланок у системі заходів із завчасного запобігання і реагування на надзвичайні ситуації є практичне навчання працівників суб'єктів господарювання діям у надзвичайних ситуаціях.

Необхідно зазначити, що витрати на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій незрівнянно більші, ніж витрати для організації навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Втрату здоров'я чи життя людини не можна компенсувати ніякими коштами.

Навчання працівників суб'єктів господарювання діям у надзвичайних ситуаціях має дві складові: теоретичну і практичну.

До практичної складової належать спеціальні об'єктові навчання з питань цивільного захисту, об'єктові тренування вищого навчального закладу, спеціальні об'єктові тренування спеціалізованої служби цивільного захисту та формування цивільного захисту.

Випускна робота має мету впровадження сучасних вимог нормативно-правових актів у об'єктову ланку територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту та вироблення спеціального підходу керівниками суб'єктів господарювання до організації практичного навчання працівників до дій в умовах надзвичайних ситуацій.

I. Нормативно-правове забезпечення практичного навчання з питань цивільного захисту на суб'єктах господарювання

Практичне навчання з питань цивільного захисту є важливим, практичним етапом та найбільш ефективною формою навчання працівників і формувань цивільного захисту суб'єктів господарювання, керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів із цивільного захисту, діям у надзвичайних ситуаціях та вирішення завдань цивільного захисту.

Підготовка та проведення практичного навчання з питань цивільного захисту на суб'єктах господарювання здійснюється відповідно до вимог ряду нормативно-правових актів держави, зокрема:

- ***Кодекс цивільного захисту України.***

Організація навчання працюючого населення діям у надзвичайних ситуаціях покладається на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту (ДСНС України), місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, які розробляють і затверджують відповідні організаційно-методичні вказівки та програми з підготовки населення до таких дій.

Навчання працюючого населення діям у надзвичайних ситуаціях є обов'язковим і здійснюється в робочий час за рахунок коштів роботодавця за програмами підготовки населення діям у надзвичайних ситуаціях, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

- ***Порядок підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту***

Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 443

Спеціальні навчання (тренування) проводяться з метою відпрацювання практичних навичок керівного складу та фахівців сил цивільного захисту, необхідних для запобігання виникнення надзвичайних ситуацій, захисту населення і територій у разі їх виникнення, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, перевірки готовності сил цивільного захисту.

- ***Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях***

Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 444

Навчання населення складається (крім інших напрямків) з практичної підготовки під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

Навчання працюючого населення здійснюється безпосередньо на підприємстві, в установі та організації згідно з програмами підготовки

працівників до дій у надзвичайних ситуаціях, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань (тренувань) з питань цивільного захисту.

• Порядок проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту

Постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2013 № 819

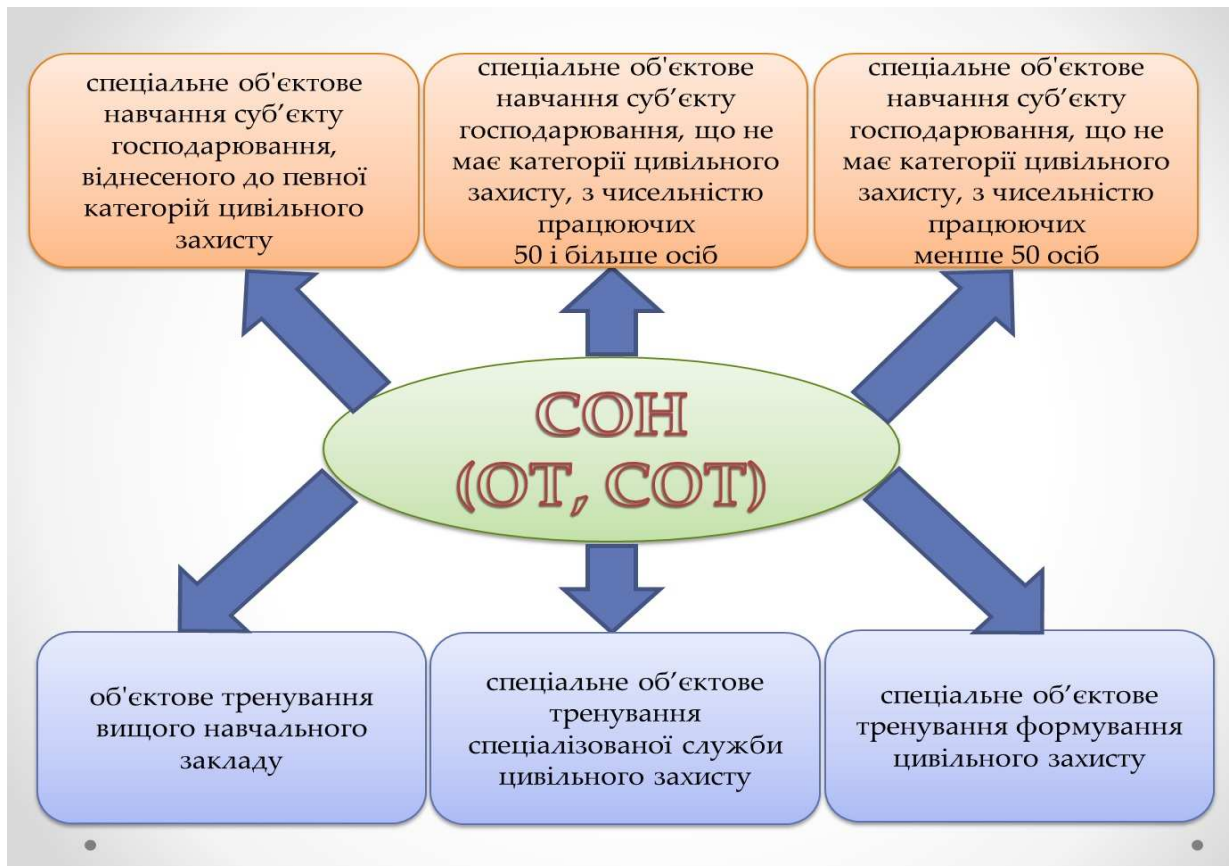
Практична підготовка - це закріплення керівним складом і фахівцями теоретичних знань з питань цивільного захисту та набуття ними навичок і досвіду виконання завдань та функцій під час командно-штабних, штабних та спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

Спеціальні об'єктові навчання (тренування) з питань цивільного захисту (далі СОН (ОТ, СОТ)) проводяться у робочий час за рахунок коштів роботодавця та залежно від складу учасників поділяються на:

- спеціальне об'єктове навчання суб'єкту господарювання, віднесеного до певної категорій цивільного захисту;
- спеціальне об'єктове навчання суб'єкту господарювання, що не має категорії цивільного захисту, з чисельністю працюючих 50 і більше осіб;
- спеціальне об'єктове навчання суб'єкту господарювання, що не має категорії цивільного захисту, з чисельністю працюючих менше 50 осіб;
- об'єктове тренування вищого навчального закладу;
- спеціальне об'єктове тренування спеціалізованої служби цивільного захисту;
- спеціальне об'єктове тренування формування цивільного захисту.

Схема 1: Структура спеціальних об'єктових навчань, об'єктових тренувань вищих навчальних закладів і спеціальних об'єктових тренувань спеціалізованих служб та формувань з питань цивільного захисту

Схема 1

Під час навчання виконуються практичні заходи, що дають змогу перевірити реальність Планів реагування на надзвичайні ситуації, локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки, цивільного захисту на особливий період, визначити рівень готовності до вирішення завдань цивільного захисту керівного складу і фахівців підприємства, установи, організації, забезпечити взаємодію між об'єктовими спеціалізованими службами, формуваннями та органами управління ними, відпрацювати практичні дії персоналу, застосовуючи засоби захисту, у різних режимах функціонування єдиної державної системи цивільного захисту та її ланок.

II. Основні завдання з підготовки та проведення спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту, об'єктових тренувань у вищих навчальних закладах, спеціальних об'єктових тренувань спеціалізованих служб та формувань цивільного захисту

Спеціальні об'єктові навчання з питань цивільного захисту

Спеціальні об'єктові навчання (далі - СОН) готуються та проводяться підприємствами, установами та організаціями з метою відпрацювання їх учасниками алгоритмів дій з організації та здійснення заходів, які передбачені:

- Планами реагування на надзвичайні ситуації;
- Інструкціями щодо дій персоналу в разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій;

- Планами локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки;
- Планами цивільного захисту на особливий період.

СОН проводяться на завершальному етапі трирічного періоду об'єктової підготовки з цивільного захисту працівників після того, як вони оволодіють у повному обсязі теоретичним матеріалом відповідних програм підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях.

Об'єктові тренування з питань цивільного захисту у вищих навчальних закладах

Підготовка студентів вищих навчальних закладів до дій у надзвичайних ситуаціях здійснюється за нормативними навчальними дисциплінами «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист», які відповідно передбачають:

- формування у студентів, що навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, знань, умінь та навичок щодо забезпечення необхідного рівня безпеки у надзвичайних ситуаціях відповідно до майбутнього профілю роботи, галузевих норм і правил;
- формування у студентів, що навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра, умінь з превентивного і аварійного планування та управління заходами цивільного захисту.

Для відпрацювання дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій з учасниками навчально-виховного процесу готуються та проводяться об'єктові тренування з питань цивільного захисту (далі – ОТ).

Спеціальні об'єктові тренування спеціалізованих служб та формувань цивільного захисту

Спеціальні об'єктові тренування з питань цивільного захисту спеціалізованих служб цивільного захисту відповідного профілю спеціалізації (енергетики, захисту сільськогосподарських тварин і рослин, інженерної, комунально-технічної, матеріального забезпечення, медичної, зв'язку і оповіщення, протипожежної, торгівлі та харчування, технічної, транспортного забезпечення, охорони публічного (громадського) порядку) готуються та проводяться з метою досягнення злагодженості в діях.

Спеціальні об'єктові тренування з питань цивільного захисту формувань цивільного захисту відповідного профілю (рятувального, аварійно-відновлювального, аварійно-технічного, пожежного, інженерного, медичного, транспортного, ремонтного, радіаційного і хімічного спостереження, санітарної обробки людей, спеціальної обробки майна, одягу та транспорту, харчування, матеріально-технічного та продовольчого забезпечення, зв'язку, захисту сільськогосподарських тварин та рослин, обслуговування захисних споруд цивільного захисту) готуються та проводяться з метою досягнення злагодженості в діях .

III. Періодичність та тривалість проведення спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту, об'єктових тренувань у вищих навчальних закладах, спеціальних об'єктових тренувань спеціалізованих служб та формувань цивільного захисту

Періодичність і тривалість проведення СОН (ОТ, СОТ) визначені в додатку до Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту (постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013р. №443)

Спеціальні об'єктові навчання з питань цивільного захисту

Спеціальні об'єктові навчання з питань цивільного захисту проводяться підприємствами, установами та організаціями проводяться **на завершальному етапі трирічного періоду об'єктової підготовки з цивільного захисту працівників** після того, як вони оволодіють у повному обсязі теоретичним матеріалом відповідних програм підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях.

СОН проводяться **тривалістю до двох діб** на навчально-виробничій базі підприємства, установи, організації, що включає територію підприємства, установи або організації з виробничими будівлями, спорудами, різного роду комунікаціями, а також на спеціально створених навчальних місцях із урахуванням специфіки діяльності та особливостей територіального розміщення.

Об'єктові тренування вищого навчального закладу з питань цивільного захисту

У вищих навчальних закладах **щороку тривалістю до 8 годин** проводиться об'єктове тренування з питань цивільного захисту .

Спеціальні об'єктові тренування спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту

Спеціальні об'єктові тренування спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту проводяться **щороку тривалістю до 8 годин** керівниками спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту, крім років, коли на підприємствах, в установах і організаціях проводяться спеціальні об'єктові навчання з питань цивільного захисту.

IV. Планування спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту, об'єктових тренувань у вищих навчальних закладах, спеціальних об'єктових тренувань спеціалізованих служб та формувань цивільного захисту

Спеціальні об'єктові навчання з питань цивільного захисту, об'єктові тренування у вищому навчальному закладі з питань цивільного захисту, спеціальні об'єктові тренування з питань цивільного захисту спеціалізованих

служб і формувань цивільного захисту, плануються щороку на наступній навчальний рік.

Графіки проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту щороку затверджуються керівниками підприємств, установ, організацій після попереднього погодження з виконавчими органами міських (районних у місті) рад, районними (міськими) державними адміністраціями та територіальними органами ДСНС України.

На підставі таких Графіків виконавчими органами міських (районних у місті) рад, районними в місті Києві державної адміністрації затверджуються Плани-графіки проведення практичної підготовки осіб керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів цивільного захисту на підприємствах, в установах, організаціях.

Спеціальні об'єктові навчання з питань цивільного захисту, об'єктові тренування з питань цивільного захисту у вищому навчальному закладі, спеціальні об'єктові тренування з питань цивільного захисту спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту:

- підготовчий період;
- періоди проведення СОН (ОТ, СОТ);
- розбір результатів проведення СОН (ОТ, СОТ).

АЛГОРИТМ

підготовки та проведення СОН (ОТ, СОТ) з питань цивільного захисту

№ з/п	Назва алгоритму	Зміст алгоритму
I. Підготовка СОН (ОТ, СОТ)		
1	Визначення вихідних даних	Основою підготовки навчання (тренування), його організації та планування є вихідні дані: <ul style="list-style-type: none"> • тема навчання (тренування); • мета або цілі навчання (тренування); • навчальні питання; • етапи навчання; • склад учасників навчання (тренування), послідовність залучення їх та на який термін; • місце (район) навчання (тренування); • обстановка, на фоні якої буде проводитись навчання (тренування) та інше
2	Розробка наказу «Про підготовку та проведення СОН (ОТ, СОТ) з питань цивільного захисту»	НАКАЗ КЕРІВНИКА СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ (КЕРІВНИКА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ) «Про підготовку та проведення спеціального об'єктового навчання (тренування) з питань цивільного захисту» що доводиться до виконавців не пізніше, ніж за півтора місяця до початку навчання.
3	Розробка «Календарного плану підготовки СОН (ОТ, СОТ) з питань цивільного захисту»	На підставі НАКАЗУ розробляється КАЛЕН-ДАРНИЙ ПЛАН ПІДГОТОВКИ СОН (ОТ, СОТ), у якому визначається зміст заходів, терміни та час їх проведення, виконавці. Він обов'язково передбачає: організаційні заходи, розробку документів навчання (тренування), підготовку керівництва навчання (тренування), групи управління та посередників,

№ з/п	Назва алгоритму	Зміст алгоритму
		підготовку учасників навчання (тренування), підготовку учбових місць та навчально-матеріальної бази
4	Розробка Плану проведення СОН (ОТ, СОТ)	ПЛАН ПРОВЕДЕННЯ СОН (ОТ) з питань цивільного захисту затверджується керівником навчання і доводиться до виконавців не пізніше, ніж за місяць до його початку
5	Розробка особистих планів керівництва СОН (ОТ, СОТ)	ОСОБИСТІ ПЛАНИ розробляються в довільній формі і повинні відображати порядок опрацювання навчальних питань учасниками навчання, заходи щодо всебічного забезпечення, дотримання заходів безпеки. Особисті плани можуть розроблятися текстуально або графічно і затверджуються керівником СОН (ОТ)
6	Розробка Плану рекогносцировки місць практичного відпрацювання питань	З метою уточнення окремих питань і деталей плану проведення навчання (тренування) із керівним та командним складом на основі ПЛАНУ РЕКОГНОСЦИРОВКИ МІСЦЬ ПРАКТИЧНОГО ВІДПРАЦЮВАННЯ ПИТАНЬ проводиться рекогносцировка навчальних місць
7	Інші питання підготовки спеціального об'єктового навчання (тренування) з питань цивільного захисту	У підготовчий період із керівним складом цивільного захисту та особовим складом формувань цивільного захисту проводяться інструктивні заняття, у ході яких уточнюються: порядок проведення СОН (ОТ), обсяг і послідовність виконання навчальних заходів, обсяг і ділянки імітації, питання матеріально-технічного забезпечення та організація взаємодій, як між структурними підрозділами, формуваннями, так і з сусідніми об'єктами. Учасники навчання під підпис знайомляться з ІНСТРУКЦІЄЮ по виконанню заходів безпеки при підготовці та проведенні СОН (ОТ, СОТ)
II. Проведення СОН (ОТ, СОТ)		
<p>Для більш якісного опрацювання конкретних питань можуть вручатися тим, кого навчають, імітаційні талони та відповідними посадовими особами визначаються втрати, що дозволяє наблизити СОН (ОТ, СОТ) реальності за МЕТОДИКОЮ ВИЗНАЧЕННЯ ВТРАТ НА СОН.</p> <p>Протягом навчання (тренування) керівництвом ведеться спостереження:</p> <ul style="list-style-type: none"> - за оповіщенням і збором керівного складу цивільного захисту, начальників служб, керівників структурних підрозділів, посередників для доведення обстановки і постановки першочергових завдань; - за виконанням попереджувальних заходів по зменшенню можливого впливу наслідків надзвичайної ситуації на діяльність суб'єкта; - за виконанням Плану дій в залежності від обстановки, яка склалася внаслідок виникнення тієї чи іншої надзвичайної ситуації; - за виконанням заходів безаварійної зупинки виробничої діяльності суб'єкта; - за організацією колективного захисту працюючого персоналу; - за відпрацюванням питань підвищення сталості роботи суб'єкта; - за виконанням заходів евакуації; - за діями по ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; - в ході спостереження накопичується матеріал для проведення розбору. 		
III. Підбиття підсумків проведення СОН (ОТ, СОТ). Розбір проведення СОН (ОТ, СОТ)		
		Розбираються та оцінюються всі практичні заходи, які виконані в ході навчання (тренування), конкретні дії тих, хто навчається, за етапами тренування згідно з КРИТЕРІЯМИ ОЦІНКИ СОН. Підбиваються підсумки щодо досягнення навчальної мети,

№ з/п	Назва алгоритму	Зміст алгоритму
		вказуються недоліки, що мали місце, вказується, на що треба звернути увагу надалі при відпрацюванні заходів з підготовки. Керівником цивільного захисту суб'єкта затверджується ПЛАН УСУНЕННЯ НЕДОЛІКІВ, ВИЯВЛЕНИХ В ХОДІ СОН (ОТ)
11	Звіт про організацію проведення навчання (тренування)	За підсумками навчання про результати його проведення не пізніше 10 днів із часу його закінчення, готується та надається ЗВІТ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАННЯ (ТРЕНУВАННЯ) за встановленою формою до місцевого органу виконавчої влади (органу місцевого самоврядування) та територіального органу ДСНС України та вищий орган по відомчій лінії.

Терміни щодо підготовки та проведення навчань (тренувань)

<i>Терміни виконання</i>	<i>Заходи, що виконуються</i>
Не менш ніж за 2 місяця до початку навчання (тренування)	Навчання керівного складу суб'єкту господарювання в НМЦ ЦЗ та БЖД області
За 1,5 місяця до початку навчання (тренування)	Відпрацювання наказу та календарного плану підготовки до СОН (ОТ, СОТ)
за 1 місяць до початку навчання (тренування)	Відпрацювання задуму та плану СОН (ОТ, СОТ)
За 20 днів до початку навчання (тренування)	Затвердження документів загального плану навчання (тренування)
за 0,5 місяця до початку навчання (тренування)	Рекогносцировка району проведення навчання (тренування) та учбових місць відпрацювання практичних заходів
за 10 днів до початку навчання (тренування)	Відпрацювання часткових планів заступників, помічників керівника та посередників
за 15 – 5 днів до початку навчання (тренування)	Проведення занять з персоналом, який залучається до СОН (ОТ, СОТ) та з особовим складом імітаційної команди
за 10 – 5 днів до початку навчання (тренування)	Підготовка учбових місць, місць (районів) імітації. Підготовка спеціальних тренувань з формуваннями цивільного захисту. Розробка планів їх проведення
За 1 тиждень до початку навчання (тренування)	Перевірка готовності до навчання (робота комісії). Затвердження часткових планів та планів спеціальних тренувань формувань ЦЗ
<i>День проведення навчання</i>	
Не пізніше 1 дня після проведення навчання (тренування)	Підсумки СОН (ОТ, СОТ). Підготовка наказу про результати проведення навчання (тренування).
Не пізніше 7 днів після проведення навчання (тренування)	Відпрацювання змісту звіту про СОН (ОТ, СОТ) і відправка його до відділу з питань надзвичайних ситуацій міста (району) та територіального органу ДСНС України (<i>один примірник надати до курсів цивільного захисту міста</i>)

Структура підготовки та термінів проведення СОН (ОТ, СОТ з питань цивільного захисту наведені у схемі 2

Технологія проведення СОН (ОТ, СОТ) з питань цивільного захисту наведені у схемі 3

Навчання керівного складу суб'єкту господарювання в НМЦ ЦЗ та БЖД Луганської області	За 2 місяця до початку навчання
ПІДГОТОВКА СОН (ОТ, СОТ)	
Відпрацювання наказу та затвердження календарного плану підготовки до СОН (ОТ, СОТ)	За 1,5 місяця до початку навчання
Відпрацювання задуму та плану СОН (ОТ, СОТ)	За 1 місяць до навчання
Розроблення документів загального плану СОН (ОТ, СОТ)	В період 10 днів після затвердження календарного плану
Затвердження документів загального плану СОН (ОТ, СОТ)	За 20 днів до початку навчання
Рекогносцировка району проведення СОН (ОТ, СОТ) та учбових місць відпрацювання практичних заходів	За 15 днів до початку навчання
Відпрацювання часткових планів заступників, помічників керівника та посередників	За 10 днів до початку навчання
Проведення занять з персоналом, який залучається до СОН (ОТ, СОТ) та з особовим складом імітаційної команди	За 15-5 днів до початку навчання
Підготовка учбових місць, місць (районів) імітації. Підготовка спеціальних тренувань з формуваннями цивільного захисту. Розробка планів їх проведення	За 15-5 днів до початку навчання
Перевірка готовності до навчання (робота комісії). Затвердження часткових планів та планів спеціальних тренувань формувань ЦЗ	За 1 тиждень до проведення навчання
ПРОВЕДЕННЯ СОН (ОТ, СОТ)	
ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ СОН (ОТ, СОТ)	
Підсумки СОН (ОТ, СОТ). Підготовка наказу про результати проведення СОН (ОТ, СОТ)	Не пізніше 1 дня після проведення навчання
Відпрацювання змісту звіту про СОН (ОТ, СОТ)	Не пізніше 7 днів після проведення навчання

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ОБ'ЄКТОВОГО НАВЧАННЯ (ОБ'ЄКТОВОГО ТРЕНУВАННЯ) З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

ПІДГОТОВЧИЙ ПЕРІОД

За півтора місяця до проведення СОН (ОТ) видається наказ керівника підприємства:

- ✓ вихідні дані (тема, навчальні цілі, строк та місце проведення), керівництво СОН (ОТ), склад тих, хто навчається та посередники при них, порядок їх підготовки і допуску до навчання, кошторис витрат тощо;

Підготовка керівництва на спеціально організованих суб'єктом господарювання інструктивно-методичних заняттях, що проводяться територіальними курсами НМЦ ЦЗ та БЖД Луганської області, під час яких відпрацьовуються плануючі документи з проведення СОН (ОТ);

Підготовка навчальних місць, містечок та натуральних ділянок, засобів імітації, систем управління, зв'язку та оповіщення;

Оцінка готовності (допуск) персоналу об'єкту до навчання комісією суб'єкта господарювання за участю територіального органу Головного управління ДСНС України у Луганській області та складання відповідного Акту з зазначенням:

- *результатів перевірки плануючої документації та підготовки керівництва до СОН (ОТ);*
- *результатів вибіркової перевірки знань працівниками порядку дій у надзвичайних ситуаціях в обсязі програм підготовки;*
- *знання працівниками заходів безпеки, які залучаються до СОН (ОТ);*
- *результатів огляду готовності спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту та навчально-матеріальної бази до проведення СОН (ОТ).*

ПЕРІОД ПРОВЕДЕННЯ СОН (ОТ)

Перевірка реальності плануючої документації з питань цивільного захисту, розрахунків та визначення рівня готовності персоналу до їх реалізації, дослідження сталості функціонування об'єкту у разі виникнення надзвичайної ситуації

Розіграш дій, заслуховування представників органів управління, контроль виконання завдань спеціалізованими службами (формуваннями) цивільного захисту заходь, вивчення розроблених ними документів, виконання практичних заходь

I ЕТАП

II ЕТАП

Практичні заходи проводяться з імітацією руйнувань, пожеж, вибухів, зон затоплення і зараження, аварій на трубопроводах та і ємностях. Ступень імітації залежить від навчальних цілей, особливостей суб'єкту господарювання, характеру місцевості і наявності імітаційних засобів. Окремі елементи доповнюються позначеннями: знаками, покажчиками, прапорцями, пояснювальними надписами тощо

ПЕРІОД РОЗБОРУ ПРОВЕДЕННЯ СОН (ОТ)

Розбір керівником навчання, аналіз та оцінка дій тих, хто навчався з визначенням фактів і цифрових показників, постановка задач щодо усунення недоліків

Обговорення підсумків СОН (ОТ) на засіданні об'єктової комісії з питань НС, видання наказу керівника щодо стану готовності суб'єкту господарювання до вирішення завдань цивільного захисту

Внесення уточнень та змін до плануючої документації з питань ЦЗ. Складання Звіту та надання його до відповідного органу виконавчої влади, територіального органу ДСНС України у Луганській області (копію до територіальних курсів НМЦ ЦЗ та БЖД Луганської області)

V. Організація підготовки та проведення спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту, об'єктових тренувань у ВНЗ

5.1. Склад учасників спеціальних об'єктових навчань з питань ЦЗ

Склад керівництва та посередників на СОН (ОТ) повинен включати мінімально необхідну кількість фахівців, здатних забезпечити організацію та проведення СОН (ОТ) на високому організаційному та методичному рівні.

До проведення спеціальних об'єктових навчань залучаються:

- ✓ об'єктова комісія з питань надзвичайних ситуацій;
- ✓ об'єктові органи з питань евакуації;
- ✓ штатний або позаштатний підрозділ (особа) з питань цивільного захисту підприємства, установи, організації;
- ✓ особи, на яких у разі виникнення надзвичайної ситуації покладаються функції керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та працівників штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації об'єктового рівня;
- ✓ об'єктові спеціалізовані служби цивільного захисту;
- ✓ чергова (диспетчерська) служба (у разі утворення);
- ✓ до третини об'єктових формувань цивільного захисту;
- ✓ об'єктова добровільна пожежна дружина (команда);
- ✓ об'єктова аварійно-рятувальна служба (у разі утворення);
- ✓ працівники підприємства, установи, організації, яких планується залучити до проведення практичних заходів.

5.2. Організація керівництва, функції керівника навчання, штабу керівництва, посередників, керівників на навчальних місцях з проведення практичних заходів

Керівником СОН (ОТ) є керівник суб'єкта господарювання (вищого навчального закладу). До складу керівництва також входять: заступники, начальник штабу керівництва, помічники керівника.

Керівник СОН (ОТ) персонально відповідає за організацію, підготовку та проведення заходу.

Для відпрацювання питань взаємодії та оцінки реальності розроблених документів з цивільного захисту та визначення готовності сил і засобів до виконання завдань за рішенням відповідного місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування до навчання **можуть залучатися** окремі підрозділи сил територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту.

Штаб керівництва СОН (ОТ) створюється як тимчасовий орган для забезпечення розробки документів з проведення практичних заходів, підготовки навчальної матеріально-технічної бази, пунктів управління, робочих місць тих, хто навчається, засобів зв'язку та оповіщення, організаційно-методичного керівництва СОН (ОТ) та управління силами цивільного захисту, які беруть в ньому участь.

Чисельність працівників штабу керівництва СОН (ОТ) визначається керівником СОН (ОТ) і залежить від обсягу завдань, що вирішуються під час підготовки і проведення СОН (ОТ).

До складу штабу керівництва СОН (ОТ) можуть входити:

- помічник керівника СОН (ОТ) з інженерно-технічних питань;
- помічник керівника СОН (ОТ) з матеріально-технічного забезпечення;
- помічник керівника СОН (ОТ) з евакуації;
- помічник керівника СОН (ОТ) по формуваннях цивільного захисту;
- помічник керівника СОН (ОТ) з імітації.

Помічники керівника та керівники на навчальних місцях з проведення практичних заходів СОН (ОТ) призначаються з числа посадових осіб суб'єкта господарювання (навчального закладу), найбільш підготовлених з питань цивільного захисту. Їх кількість залежить від теми, масштабів СОН (ОТ), специфіки виробництва і визначається з урахуванням охоплення тих, хто навчається, і контролем основних служб і формувань цивільного захисту. Вони беруть участь у розробці планових документів і на їх основі складають свої особисті плани роботи на період СОН (ОТ).

Посередники при тих, хто навчається, є представниками керівника СОН (ОТ), які надають допомогу керівникові у проведенні практичних заходів, а також здійснюють контроль за діями тих, хто навчається, та дотриманням ними заходів безпеки.

Посередники призначаються при силах, що залучаються до СОН (ОТ), підпорядковуються керівнику та начальнику штабу керівництва СОН (ОТ).

Посередники призначаються з числа найбільш підготовлених посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту, які не залучаються до навчання в якості його учасників. При цьому необхідно враховувати те, що посередники повинні бути старшими чи рівними за посадою та спеціальним званням по відношенню до відповідних посадових осіб, які навчаються.

До початку СОН (ОТ) посередники вивчають порядок його проведення та плануючі документи.

Під час СОН (ОТ) посередники здійснюють постійний контроль за діями учасників, здійснюють розіграш дій з урахуванням задуму, вивчають зміст прийнятих рішень, відпрацьованих документів, об'єктивно оцінюють роботу

учасників СОН (ОТ) (особливо їх практичні дії). У терміни, які встановлені керівником СОН (ОТ), надають матеріали до розбору, готують та проводять часткові розбори.

Посередникам категорично забороняється втручатися у дії учасників СОН (ОТ), крім випадків, що ведуть до порушення техніки безпеки, зриву розіграшу дій, можуть призвести до матеріальних збитків та порушення екології в районі проведення навчання.

5.3. Основні методи роботи керівника навчання, заступників, посередників у ході навчання; порядок відпрацювання навчальних питань за етапами навчання, розіграшу та нарощування обстановки, організації роботи комісії з надзвичайних ситуацій, чергово-диспетчерської служби, об'єктових органів управління і сил цивільного захисту

5.3.1. Основні методи роботи керівника навчання, заступників, посередників у ході навчання

Для керівного складу (керівника навчання, заступників, посередників):

- вдосконалення методів узагальнення і аналізу даних про обстановку, що виникла під час надзвичайної ситуації;
- надання практики у оперативній розробці обґрунтованих пропозицій для прийняття рішень;
- навчання практично приймати більш доцільні рішення відповідно до обстановки;
- уміння своєчасно доводити завдання до виконавців та здійснювати контроль за їх виконанням;
- практичне вивчення прийомів і способів проведення рятувальних та інших невідкладних робіт;
- навчання ефективного застосування формувань цивільного захисту, техніки і приладів, а також перевірка нових теоретичних поглядів і положень щодо організації дій сил цивільного захисту при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Для керівників та членів формувань цивільного захисту:

- практична перевірка реальності планів щодо приведення формувань цивільного захисту в готовність до дій за призначенням;
- відпрацювання практичних навичок в злагоджених діях формувань цивільного захисту під час виконання завдань за призначенням, проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у зонах надзвичайних ситуацій у взаємодії з іншими силами, що залучаються для виконання відповідних робіт;

- удосконалення організаційно-штатної структури формувань цивільного захисту, засвоєння принципів застосування техніки та використання приладів під час ліквідації наслідків НС.

Для працівників суб'єктів господарювання:

- відпрацювання за обсягом та змістом Програми навчання працівників діям у надзвичайних ситуаціях;
- вироблення практичних навичок та вміння правильно діяти в умовах певної надзвичайної ситуації;
- практичні дії за сигналами або повідомленнями (інформаціями) про надзвичайні ситуації, участь у проведенні комплексу робіт щодо зменшення наслідків НС та евакуаційних заходів, протипожежних і медико-санітарних заходів.

5.3.2. Порядок відпрацювання навчальних питань за етапами навчання, розіграшу та нарощування обстановки, організації роботи комісії з надзвичайних ситуацій, чергово-диспетчерської служби, об'єктових органів управління і сил цивільного захисту

Проведення навчання за етапами, кількість і зміст яких залежать від навчальних цілей і масштабів. Кожен етап має включати питання, що повністю охоплюють певний період дій.

Етап навчання – це виділена в часі (годинах, хвиликах) частина навчання, під час якої досягається одна або кілька цілей. Під час кожного етапу зазвичай відпрацьовується декілька навчальних питань. Вони представляють собою ряд послідовних, логічних та найбільш характерних для цього етапу задач, що виникають одна за одною та мають вирішуватися під час СОН (ОТ). Зміст навчальних питань повинен визначати конкретну роботу, що необхідно виконати за певний проміжок часу. Розрахунок часу на відпрацювання кожного навчального етапу проводиться одночасно з визначенням змісту та тривалості етапів навчання (тренування).

Кількість та зміст етапів визначається керівником навчання (тренування) з таким розрахунком, щоб розкривалася тема та досягалися цілі навчання у відведений для його проведення час. Зазвичай може бути 2-3 етапи СОН (ОТ).

- **На першому етапі** навчання, зазвичай, відпрацьовуються питання приведення органів управління та сил цивільного захисту суб'єкта господарювання в різні режими функціонування, проводиться оповіщення та збір керівного та особового складу формувань цивільного захисту, здійснюється збір даних обстановки, що склалася, їх оцінка та аналіз, постановка завдань підлеглим органам управління та силам, перевіряються питання функціональної готовності до дій за призначенням формувань, які залучаються до навчання. Особливу увагу керівництво навчання (тренування) має приділяти питанням розгортання та ефективності роботи систем управління, організації проведення практичних заходів цивільного захисту,

підвищення стійкості суб'єкта господарювання, зменшення запасів небезпечних хімічних речовин, що використовуються у виробничих процесах (для хімічно-небезпечних об'єктів), приведення в готовність формувань цивільного захисту, готовності захисних споруд до укриття населення тощо.

- **На другому етапі**, як правило, відпрацьовуються питання управління підпорядкованими силами та засобами при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, виконання заходів цивільного захисту, виконуються практичні заходи щодо захисту працівників та матеріальних цінностей суб'єкта господарювання. Створювані на цьому етапі навчальні ситуації (ввідні) повинні за своїми масштабами та наслідками відрізнятися одна від одної, щоб дати можливість набути практичні навички в реагуванні на надзвичайні ситуації та прийняття рішень органом управління цивільного захисту суб'єкта господарювання.

Особливу увагу на цьому етапі керівництво навчання має приділяти проведенню заходів з нарощування сил цивільного захисту суб'єкта господарювання, розгортанню у повному обсязі органу управління, проведення всіх видів розвідки, евакуації тощо.

5.3.3. Навчальні питання

Навчальні питання – це ряд послідовних, логічно сформульованих одна за одною найхарактерніших задач, котрі вирішують те, хто навчається в певний час на даному етапі СОН (ОТ).

Визначаючи навчальні питання, слід враховувати відведений час, рівень підготовки тих, хто навчається, стан матеріально-технічної бази, на якій відпрацьовується навчальне питання.

При плануванні навчальних питань необхідно передбачати узгодження заходів цивільного захисту з виконанням господарських завдань і планів розвитку суб'єкта господарювання, враховувати економічний ефект від проведення заходу.

Відпрацювання навчальних питань повинно дозволити практично перевірити реальність розробки відповідних Планів реагування на надзвичайні ситуації (Інструкцій щодо дій персоналу при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій), Планів локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки або Планів цивільного захисту на особливий період.

При проведенні практичних заходів з евакуації можливе відпрацювання таких питань:

- обладнання місця роботи евакуаційних органів суб'єкта господарювання;
- уточнення списків евакуйованих;
- перевірка наявності транспортних засобів і їх готовності;
- уточнення маршрутів піших колон та місць відпочинку.

Під час СОН (ОТ), у ході виконання завдань з проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт опрацьовуються такі питання:

- проведення пошукових заходів щодо розшуку людей у задимлених, засипаних, зруйнованих та завалених будівлях і спорудах;
- ведення робіт з розкриття споруд та подачі до них повітря;
- проведення заходів витягання людей з-під завалів;
- проведення рятувальних робіт з евакуації постраждалих з верхніх поверхів будівель;
- виведення людей із загазованих та задимлених приміщень;
- надання першої допомоги постраждалим та їх евакуація із небезпечної зони;
- локалізація осередків пожеж та їх гасіння;
- виведення населення з районів радіаційного забруднення та обладнання пунктів санітарної обробки;
- дезактивація території, споруд, техніки та іншого майна.

5.3.4. Відпрацювання розіграшу та нарощування обстановки

Навчання (тренування) проводяться на навчально-матеріальній базі, що включає територію об'єкта з виробничими будівлями, спорудами, різного роду комунікаціями, а також спеціально створених навчальних місцях.

При відпрацюванні питань з ліквідації аварій, які мають вплив на умови життєдіяльності населення, рішенням керівника навчання, тренування призначається спеціальна інформаційна група з доведення до мешканців порядку оповіщення та дій у разі загрози або виникнення аварії на виробництві.

Недоліки у документах, що були розроблені у ході навчання, а також у діях тих, хто навчається, усуваються шляхом відпрацювання додаткових ввідних. При необхідності керівництво і посередники організують переробку документів та повтор дій тих, хто навчається.

Загальні заходи, що рекомендується відпрацьовувати при проведенні спеціальних об'єктових навчаннях (тренуваннях) незалежно від специфіки суб'єкта господарювання:

- порядок розгортання місць для роботи комісії з питань надзвичайної ситуації, штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, забезпечення постійного чергування на системах зв'язку, оповіщення та обміну інформацією за відповідними напрямками;
- способи отримання оперативних даних для аналізу обстановки (чергові та диспетчерські служби, сформовані оперативні групи, розвідувальні формування тощо) та організація взаємодії з професійними службами з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;
- інформаційне забезпечення та оповіщення виробничого персоналу та населення, яке мешкає в зоні відповідальності об'єкту господарювання;
- порядок застосування плану реагування на надзвичайні ситуації, плану

- цивільного захисту на особливий період;
- відпрацювання порядку видачі приборів радіаційної розвідки та дозиметричного контролю, засобів індивідуального захисту та приведення у готовність до використання захисних споруд цивільного захисту;
- організація радіаційного та хімічного спостереження, дозиметричного контролю;
- забезпечення виконання рятувальних та інших невідкладних робіт;
- питання з поновлення роботи об'єктів за наслідками надзвичайної ситуації та створення необхідних запасів матеріальних ресурсів;

Додатково:

а) при відпрацюванні практичних заходів з евакуації:

- обладнання місць для роботи органів з евакуації; уточнення списків для евакуації;
- готовність автотранспортних колон;
- уточнення піших колон, маршрутів їх руху та місць відпочинку.

б) при відпрацюванні практичних заходів на територіях можливого впливу радіаційних аварій:

- ведення розвідки та дозиметричного контролю;
- введення режимів радіаційного захисту;
- проведення йодної профілактики, дезактивації місцевості, споруд, техніки та санітарної обробки.

в) при відпрацюванні практичних заходів на об'єктах підвищеної небезпеки:

- захист від небезпечних речовин виробничого персоналу та населення прилеглих житлових кварталів;
- оповіщення та доведення інформації про необхідні дії населення у разі виникнення надзвичайної ситуації;
- підвищення сталості роботи в умовах надзвичайних ситуацій, зниження небезпеки виникнення вторинних осередків ураження.

5.3.5. Організація роботи комісії з питань надзвичайних ситуацій

Об'єктова комісія з питань надзвичайних ситуацій під час проведення СОН (ОТ), розв'язує питання пов'язані з безпекою та захистом працюючого персоналу і територій, реагуванням на надзвичайні ситуації природного та техногенного походження.

Комісія відповідно до покладених на неї завдань:

а) у режимі підвищеної готовності:

- здійснює заходи, призначені для режиму повсякденної діяльності і додатково:
- формує оперативну групу для виявлення причин погіршення обстановки безпосередньо в районі можливого виникнення надзвичайної ситуації, готує пропозиції щодо її нормалізації;

- посилює роботу пов'язану з веденням спостереження та здійсненням контролю за станом довкілля, обстановкою на потенційно - небезпечних об'єктах і прилеглих до них територіях, прогнозуванням можливості виникнення НС та її масштабів;

- впроваджує та контролює виконання заходів до забезпечення стійкого функціонування об'єкту та захисту службовців і території;

- готує пропозиції начальнику по приведенню до стану підвищеної готовності наявних сил і засобів та залучення додаткових сил, уточнення планів їх дії;

- проводити заходи щодо запобігання виникненню надзвичайної ситуації та зменшенню втрат в разі її виникнення;

- запроваджує цілодобове чергування членів комісії;

- інформує службовців про ситуацію та заходи, що вживаються;

б) у режимі діяльності у надзвичайній ситуації, при реальній загрозі або її виникненні:

- безпосереднє керівництво функціонуванням ланки і структурних підрозділів у межах своїх повноважень;

- вивчає обставини, що склалися та готує інформацію начальнику про вжиті заходи реагування на надзвичайну ситуацію та причини її виникнення;

- залучає до виконання робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій необхідні формування;

- взаємодіє з комісіями міста (району);

- організує визначення розміру шкоди, заподіяної об'єкту, працівникам внаслідок надзвичайної ситуації.

5.3.6. Організація роботи чергово-диспетчерської служби

Чергово-диспетчерська служба суб'єкту господарювання під час проведення СОН (ОТ), здійснює заходи:

а) у режимі підвищеної готовності:

- здійснює оповіщення керівництва суб'єкту господарювання про загрозу виникнення надзвичайної ситуації;

- оповіщення працюючого персоналу суб'єкту господарювання;

- встановлює зв'язок з вищестоящим органом управління;

- проводить оповіщення членів комісії з питань надзвичайних ситуацій та комісії з питань евакуації;

- доповідає керівникові підприємства про виконані заходи.

б) у режимі діяльності у надзвичайній ситуації:

- здійснює оповіщення керівництва суб'єкту господарювання про загрозу виникнення надзвичайної ситуації;

- оповіщення працюючого персоналу суб'єкту господарювання;

- встановлює зв'язок з вищим органом управління;

- проводить оповіщення членів комісії з питань надзвичайних ситуацій та комісії з питань евакуації;
- проводить оповіщення
- доповідає керівникові підприємства про виконані заходи;
- приймає та передає інформацію щодо розвитку надзвичайної ситуації та хід виконання робіт з ліквідації надзвичайної ситуації.

В залежності від специфіки суб'єкту господарювання на якому проводиться СОН, завдання працівникам чергово-диспетчерської служби можуть доповнюватися.

5.4. Організація розбору проведеного СОН (ОТ), підготовка матеріалів з аналізу дій його учасників

Після виконання всіх навчальних питань, передбачених Планом проведення СОН (ОТ), керівник навчання проводить узагальнення (підбиття) підсумків проведення СОН (ОТ), тобто аналізує та оцінює дії тих, кого навчають.

Розбір є заключною частиною СОН(ОТ).

Варто наголосити, що матеріал для розбору готується під час проведення практичних заходів.

Заступники, помічники керівника навчання, посередники на основі постійного і всебічного вивчення роботи та дій учасників навчання готують матеріали для загального розбору у вигляді коротких висновків, пропозицій та в установлені керівником навчання терміни подають їх до штабу керівництва СОН (ОТ) або керівнику СОН (ОТ).

При проведенні розбору керівником СОН (ОТ) здійснюється аналіз та дається оцінка дій тих, хто навчався, з наведенням фактів і цифрових показників, здійснюється постановка завдань для усунення недоліків.

Під час підбиття підсумків нагадується задум, тема, етапи, навчальні питання, склад учасників, загальна обстановка. Розбираються та оцінюються всі практичні заходи, конкретні дії тих, хто навчався, за етапами згідно з критеріями оцінки якості підготовки і проведення СОН (ОТ).

Під час розбору керівник СОН (ОТ) завжди розглядає такі питання:

- робота керівного складу та інших фахівців цивільного захисту з організації заходів підготовки діям у надзвичайних ситуаціях;
- прийняття рішення, його доцільність та обґрунтованість, а також заходи, які передбачають успішне виконання прийнятого рішення;
- діяльність керівного складу та інших фахівців цивільного захисту щодо організації дій підрозділів та їх всебічного забезпечення;

- практичне виконання спеціалізованими службами або формуваннями цивільного захисту та іншими учасниками практичних заходів поставлених завдань;

- матеріально-технічне забезпечення формувань цивільного захисту та інших учасників СОН (ОТ) при підготовці та в ході виконання завдань за призначенням.

На розборі тренування можуть розглядатися й інші питання.

За результатами тренування проводяться часткові розбори з категоріями тих, хто залучається до заходів.

Підсумки спеціального об'єктового навчання (тренування) з питань цивільного захисту обговорюються на розширеному засіданні об'єктової комісії з питань надзвичайних ситуацій, на підставі рішення якої керівником підприємства, установи, організації видається *Наказ про стан готовності підприємства, установи, організації до вирішення завдань цивільного захисту*.

За потребою вказаним вище наказом затверджується План усунення недоліків, виявлених під час проведення СОН (ОТ).

При необхідності за результатами СОН (ОТ) можуть вноситися уточнення та зміни до відповідних Планів реагування на надзвичайні ситуації, Планів локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки або Планів цивільного захисту на особливий період.

5.5. Оформлення звіту про проведення навчання та його результати

За результатами проведених спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту не пізніше 7 днів з часу їх закінчення складається ЗВІТ, що підписується керівником підприємства, установи, організації, вищого навчального закладу, який подається до місцевого органу виконавчої влади (органу місцевого самоврядування) та територіального органу ДСНС України, копія Звіту надається до територіальних курсів НМЦ ЦЗ та БЖД Луганської області.

У ЗВІТІ докладно висвітлюються недоліки, виявлені під час підготовки та проведення тренування.

5.6 Документи, які розробляються для проведення СОН (ОТ)

У залежності від складності спеціальних об'єктових навчань і тренувань підготовчий період може бути від 1 до 2 місяців (не менше 45 днів). При цьому розробляється відповідна документація.

Наказ керівника суб'єкта господарювання про підготовку та проведення спеціального об'єктового навчання (тренування) з цивільного захисту

Основним документом, що визначає порядок підготовки навчання з

цивільного захисту об'єкта, основні завдання, склад учасників, строки, порядок та місце його проведення, завдання виконавцям – є *Наказ керівника суб'єкта господарювання про підготовку та проведення спеціального об'єктового навчання (об'єктового тренування) з питань цивільного захисту, який видається та доводиться до виконавців не пізніше ніж за 1,5 місяці до його проведення.*

Наказ складається з констатуючої та розпорядчої частини.

У констатуючій частині наказу відображається:

- терміни проведення, характер та тема навчання;
- основна мета навчання та мета для категорій тих, хто навчається;
- місце (район) проведення навчання;
- керівник навчання.

У розпорядчій частині наказу вказується:

- орган управління (штаб керівництва), посередники при формуваннях та службах (можуть визначатись окремим документом);
- склад учасників навчання;
- організація управління та зв'язку;
- порядок підготовки до навчання керівного складу, особового складу формувань, робітників і службовців, які не входять до складу формувань цивільного захисту;
- підготовка та використання в ході навчання майна і матеріалів;
- порядок, обсяг і терміни підготовки району навчання (виробничих та інших приміщень, захисних споруд, навчально-матеріальної бази, дільниць імітації, сили та засоби, що виділяються для цього, відповідальні виконавці);
- заходи щодо збереження власності громадян у районі навчання;
- заходи із забезпечення безпеки;
- норми витрачення моторесурсів, паливо-мастильних матеріалів, засобів імітації;
- заходи із збереження державної та службової таємниці;
- терміни готовності до навчання.

Календарний план підготовки та проведення СОН (ОТ)

Безпосередня підготовка спеціального об'єктового навчання проводиться згідно Календарного плану, який розробляється та доводиться до виконавців – за 1 –1,5 місяців до проведення навчання.

Календарний план визначає основні заходи з підготовки до навчання (тренування), чергу і терміни їх виконання та осіб, які відповідають за їх виконання. Він включає перелік організаційних питань, порядок розробки документів, підготовку керівництва, посередників, організацію проведення занять з особовим складом формувань і працівниками суб'єкту господарювання за встановленими навчальними програмами, підготовку району проведення навчання.

Він розробляється за розділами:

- I. Організаційні заходи.
- II. Підготовка керівництва навчання.
- III. Підготовка формувань.
- IV. Підготовка робітників, службовців, які не входять до складу формувань.
- V. Підготовка населення, що залучається до навчання.
- VI. Заходи з матеріально-технічного, медичного та інших видів забезпечення.

Календарний план розробляється штабом керівництва та затверджується керівником суб'єкта господарювання (керівником навчання).

План проведення СОН (ОТ)

План проведення спеціального об'єктового навчання (об'єктового тренування) з питань цивільного захисту є основним учбово-методичним документом, який визначає порядок проведення навчання (тренування).

План розробляється штабом керівництва текстуально з додатком карт (схем), підписується начальником штабу керівництва та затверджується керівником навчання не пізніше ніж за 20 днів до початку спеціального об'єктового навчання (об'єктового тренування) і доводиться до заступників (помічників) керівника навчання (об'єктового тренування) та керівного складу формувань і посередників.

План проведення навчання включає:

- вихідні данні: тему, учбові цілі для кожної категорії тих, хто навчається, час проведення навчання (тренування);
- склад учасників, які залучаються на навчання (тренування);
- задум навчання, у якому відображаються: вихідна обстановка (положення тих, хто навчається, до початку навчання (тренування)), угруповання сил і місця пунктів управління, завдання, які виконуються силами цивільного захисту району (міста), тими, хто навчається (до формувань включно) і сусідами, райони і ділянки розіграшу основних дій;
- етапи навчання (тренування), їх тривалість, учбові питання і час на відпрацювання кожного із них;
- хід навчання: зміст учбових питань, обстановка на визначений час та її імітація, порядок і зміст роботи керівника навчання (тренування), його заступників, помічників і посередників та дії, які очікуються тих, хто навчається при відпрацюванні кожного учбового питання;
- час закінчення навчання (тренування);
- заходи, які виконуються після загального сигналу «Відбій», час, місце і порядок проведення розбору навчання (тренування);

До плану проведення навчання (тренування), разом із навчальними питаннями, можуть включатися також заходи, що сприяють вдосконаленню навчально-матеріальної бази з цивільного захисту та конкретні роботи з моделювання і вивчення надійності роботи об'єкту в надзвичайних ситуаціях.

При поданні на затвердження плану проведення навчання (тренування) до нього додаються всі розроблені навчально-методичні документи.

План спеціального об'єктового навчання (тренування) погоджується з територіальним органом з ДСНС України та затверджується керівником підприємства, установи, організації.

План рекогносцировки району проведення СОН (ОТ)

Завдання і порядок проведення рекогносцировки району проведення СОН (ОТ).

З метою розробки та уточнення елементів і деталей Плану проведення навчання (тренування) з урахуванням характеру місцевості, особливостей об'єкту, його виробничої діяльності, наявності відомчого житлового фонду, під'їзних шляхів, стану маршрутів та інших елементів, уточнення плану проведення навчання (тренування), визначення місць виконання практичних заходів керівником навчання (тренування) проводиться рекогносцировка району проведення навчання (тренування), до якої залучаються заступники і помічники керівника навчання (тренування), командири формувань та начальники служб цивільного захисту, посередники.

Для забезпечення найбільш ретельної роботи на місцевості розробляється

План рекогносцировки, в якому вказуються:

- мета рекогносцировки;
- склад групи;
- час проведення рекогносцировки;
- порядок її проведення.

У ході проведення рекогносцировки керівник спеціального об'єктового навчання (об'єктового тренування) проводить уточнення і остаточно визначає:

- район проведення СОН (ОТ), його межі (кордони) та основні місця проведення практичних робіт;
- райони (місця) розміщення формувань та необхідний обсяг робіт по їх обладнанню;
- маршрути розосередження та евакуації, а також маршрути висунення формувань до місць робіт та заходи з їх обладнання;
- етапи навчання (тренування), послідовність і порядок відпрацювання навчальних питань;
- завдання формуванням та іншим учасникам навчання (тренування);
- порядок взаємодії;
- ділянки імітації, об'єм і необхідні сили на кожному із них;
- об'єм заходів з підготовки до навчання (тренування) промислових і службових приміщень, жилого фонду, захисних споруд, навчальних містечок і необхідна кількість сил і засобів для цього;
- місця і порядок проведення санітарної обробки людей і обеззараження одягу, спорядження, техніки;

- порядок оповіщення, зв'язку, управління і організація комендантської служби при підготовці і проведенню навчання;
- заходи безпеки в ході навчання, а також заходи зі збереження державного і особистого майна;
- місце, час і порядок проведення загального і часткових розборів;
- район збору учасників навчання по його закінченню, порядок їх повернення в місця розташування;
- заходи з приведення району в порядок після закінчення навчання.

Після закінчення рекогносцировки керівник об'являє своїм заступникам (помічникам), посередникам і штабу керівництва уточнений План навчання (тренування), віддає необхідні вказівки з розробки документів і здійсненню заходів, пов'язаних з підготовкою та проведенням навчання (тренування).

При цьому він указує:

- хто і які документи розробляє та коли надає на підпис;
- хто і які заходи проводить з підготовки району навчання (тренування), які терміни виконання і сили та засоби, які виділяються для цього;
- які заходи і коли провести з підготовки керівництва і тих, хто навчається, до навчання (тренування);
- хто і які заходи проводить з організації управління, зв'язку та оповіщення, комендантської служби, матеріально-технічного забезпечення і заходи безпеки.

План імітації

На підставі плану проведення СОН (ОТ), даних рекогносцировки та наявності імітаційних засобів, розробляється **План імітації**, який включає заходи, які забезпечують створення обстановки, наближеної до умов в осередках ураження. Він розробляється помічником керівника навчання (тренування) з імітації разом з відповідними службами текстуально, при необхідності до нього прикладаються відповідні схеми.

У плані імітації вказуються:

- ділянки, об'єкти, види, характер та час імітації;
- сили та засоби, які надаються для виконання імітаційних робіт;
- відповідальних виконавців;
- засоби зв'язку і сигнали управління імітацією;
- заходи з охорони засобів імітації та забезпеченню безпеки.

До плану імітації додається схема місць імітації, на якій умовними значками позначаються місця імітації пожеж, завалів, руйнувань, заражень, пошкоджень на комунально-енергетичних мережах, знаходження статистів (манекенів), котрі позначають уражених, зруйнованих та завалених захисних споруд.

Імітація залежить від учбових цілей, особливостей об'єкту, характеру місцевості і забудови території, наявності імітаційних засобів. Імітація повинна відповідати обстановці, яка складається до визначеного часу і плану

проведення навчання. Окремі елементи осередків ураження можуть доповнятися знаками, покажчиками та пояснювальними написами.

План імітації розробляє помічник керівника навчання (тренування) з імітації та надає на затвердження керівникові навчання (тренування).

Для проведення імітації наказом визначається імітаційна команда.

Підготовка навчальних місць (ділянок) включає:

- створення завалів у зруйнованих частинах будівель, над сховищами, укриттями, підвалами, імітацію пожеж, забруднених ділянок;
- розміщення статистів;
- позначення ушкоджених комунальних і енергетичних мереж, комунікацій, технологічних елементів об'єктів.

Окремі питання, якщо об'єкт має свій житловий сектор, відпрацьовуються з залученням житлово-експлуатаційних органів та населення, яке мешкає на відповідній території.

При відпрацюванні питань з ліквідації аварій, які мають вплив на умови життєдіяльності населення, рішенням керівника навчання (тренування) призначається спеціальна інформаційна група з доведення до мешканців міста (району) порядку оповіщення та дій у разі загрози або виникнення аварії на виробництві.

На підставі Плану проведення СОН (ОТ) заступники (помічники) керівника навчання (тренування), посередники розробляють часткові плани.

Часткові плани розробляються у вільній формі і повинні відображати порядок опрацювання навчальних питань учасниками навчання (тренування), заходи щодо всебічного забезпечення, дотримання заходів безпеки. Часткові плани розробляються текстуально або графічно і затверджуються керівником СОН (ОТ).

Командири формувань розробляють і подають на затвердження *плани-графіки проведення СОН (ОТ)* за підпорядкуванням. За основу розробки планів-графіків СОН (ОТ) береться спеціальна тематика програми підготовки формувань, а також тактичні завдання за планом приведення формувань до готовності та обстановка, на фоні якої проводиться спеціальне об'єктове навчання (тренування).

План нарощування обстановки

Для якісного відпрацювання навчальних питань у ході навчання (тренування) важливим є планування ввідних для нарощування обстановки. Для цього розробляється План нарощування обстановки, який включає погодинний графік нарощування обстановки з переліком ввідних та порядок їх вручення.

Оцінка готовності (допуск) персоналу суб'єктів господарювання до проведення СОН (ОТ)

Оцінка готовності (допуск) персоналу до проведення навчання здійснюється комісією підприємства, установи, організації, до складу якої

включаються посадові особи, які виконують обов'язки, пов'язані із забезпеченням цивільного захисту, пожежної безпеки та охорони праці, а також представник відповідного територіального органу ДСНС України. Очолює її голова комісії з питань надзвичайних ситуацій підприємства, установи, організації.

Під час допуску проводиться:

- перевірка документів та особиста підготовка заступників, помічників керівника навчання та керівника штабу керівництва навчанням (тренуванням);
- вибіркова перевірка знань з питань цивільного захисту в обсязі програм підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях;
- перевірка знання заходів безпеки працівників, які залучаються до відпрацювання практичних питань з навчання;
- огляд з визначенням ступеня готовності спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту та навчально-виробничої бази до навчання.

Формування цивільного захисту виводяться на навчання повністю укомплектованим особовим складом, технікою, засобами малої механізації, приладами, інструментами, засобами індивідуального захисту, первинними засобами пожежогасіння та іншим табельним майном.

За результатами роботи комісія складає акт, що затверджується керівником підприємства, установи, організації.

VI. Організація підготовки та проведення спеціальних об'єктових тренувань спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту

6.1. Склад учасників спеціальних об'єктових тренувань з питань цивільного захисту

Керівником тренування є керівник спеціалізованої служби (формування цивільного захисту), ним особисто здійснюються підготовка та проведення такого тренування.

Для підготовки місць (ділянок) практичного виконання заходів та засобів імітації за рішенням керівника суб'єкту господарювання можуть призначатися керівники на навчальних місцях, а також статисти.

Для імітації осередків ураження використовуються імітаційні засоби, кожному статисти видається імітаційний талон.

6.2. Організація керівництва, функції керівника тренування, керівників на навчальних місцях з проведення практичних заходів

Керівник спеціального об'єктового тренування спеціалізованої служби (формування) цивільного захисту (СОТ) персонально відповідає за організацію, підготовку та проведення заходу.

Керівники на навчальних місцях з проведення практичних заходів є представниками керівника СОТ, які надають допомогу керівникові у проведенні практичних заходів, а також здійснюють контроль за діями тих, хто навчається.

Керівники на навчальних місцях підпорядковуються керівнику СОТ.

Керівники на навчальних місцях призначаються з числа найбільш підготовлених посадових осіб підприємства, установи, організації, які не залучаються до тренування в якості його учасників. При цьому слід враховувати, що керівники на навчальних місцях повинні бути старшими чи рівними за посадою по відношенню до відповідних посадових осіб, які навчаються.

Для надання допомоги в підготовці та проведенні тренування, оцінки його результатів та контролю за виконанням заходів безпеки можуть призначатися посередники.

Головне завдання посередника – це не допустити порушень заходів безпеки особовим складом під час відпрацювання практичних дій.

6.3. Підготовка району (місць, об'єктів) тренування та засобів імітації

Для забезпечення відпрацювання практичних питань особовим складом формувань, може створюватись імітаційна команда.

Імітація організовується і проводиться у відповідності до плану тренування, з урахуванням особливостей суб'єкту господарювання, його виробництва, а також узгоджується з діями підрозділу за місцем, часом та завданнями.

При організації імітації на місцевості визначаються райони (ділянки) імітації, які повинні збігатися з межами районів (ділянок) розіграшу дій підрозділів.

Імітаційні поля та ділянки повинні забезпечувати безпеку і не обмежувати дії підрозділу.

Навколо імітаційного поля створюється огорожа, яка позначається червоними прапорцями. У нічний час на огорожі встановлюються ліхтарі з червоним світлом.

До імітаційних команд залучається особовий склад, який пройшов підготовку, отримав практику роботи з імітаційними засобами і склав заліки із заходів безпеки.

Старший району (об'єкту, ділянки) імітації призначається з числа фахівців ЦЗ, а старші на полі – з числа підготовлених фахівців об'єкту. Старший району (об'єкту, ділянки) імітації підпорядковується помічнику керівника навчання з імітації.

6.4. Основні методи роботи керівника у ході тренування

У ході тренування керівник використовує наступні методи роботи:

- вдосконалення методів узагальнення і аналізу даних про обстановку, що виникла під час надзвичайної ситуації;
- надання практики у оперативній розробці обґрунтованих пропозицій для прийняття рішень;
- навчання практично приймати більш доцільні рішення відповідно до обстановки;

- уміння своєчасно доводити завдання до виконавців та здійснювати контроль за їх виконанням;

- практичне вивчення прийомів і способів проведення рятувальних та інших невідкладних робіт, навчання ефективного застосування формування цивільного захисту, техніки і приладів, а також перевірка нових теоретичних поглядів і положень щодо організації дій сил цивільного захисту при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

6.5. Порядок відпрацювання навчальних питань, розіграшу та нарощування обстановки; організація розбору проведеного тренування

6.5.1. Порядок відпрацювання навчальних питань, розіграшу та нарощування обстановки

У ході тренування відпрацьовуються навчальні вправи щодо прийомів і способів проведення рятувальних та інших невідкладних робіт, нормативи із застосування засобів захисту, здійснюється практичне виконання робіт.

На тренування спеціалізовані служби та формування цивільного захисту виводяться в повному складі зі штатною технікою та майном.

СОТ починаються з приведення спеціалізованої служби, формування у готовність. Здійснюється оповіщення і збір персоналу, отримання табельного майна, екіпірування, висування із району збору до місць виконання робіт.

З прибуттям в район проведення робіт, до персоналу доводиться обстановка і ставляться задачі, шляхом отримання ними індивідуальних або групових, у разі поділу служби, формування на структурні підрозділи, спеціальних завдань, в яких відповідно до затверджених функціональних обов'язків персоналу служби, формування вказується: загальна обстановка, часткова обстановка, що необхідно виконати, час початку і закінчення робіт. Додатково: при роботі на місцевості, що заражена радіоактивними речовинами, вказується допустима доза радіоактивного опромінення; небезпечними хімічними речовинами - час знаходження на зараженій території та інше.

В ході відпрацювання навчальних питань з організації та проведення рятувальних та інших невідкладних робіт створюється навчальна обстановка, що дозволяє в умовах, найбільш наближених до реальних, здійснити:

- ✓ загальну або спеціальну розвідку;
- ✓ припинення дії або впливу небезпечних факторів, викликаних надзвичайної ситуацією;
- ✓ локалізацію зони надзвичайної ситуації; пошук та вилучення уражених з зруйнованих будівель та споруд або палаючих, загазованих, затоплених і задимлених приміщень;
- ✓ вивіз (виведення) персоналу з небезпечних зон та обмеження доступу в зону надзвичайної ситуації, здійснення карантинних та інших обов'язкових санітарно-протиепідемічних заходів;
- ✓ санітарну обробку людей, ветеринарну обробку тварин, дезактивацію, дезінфекцію і дегазацію техніки, засобів захисту і одягу, знезаражування території і споруд, продовольства, води, продовольчої сировини і фуражу.

- ✓ усунення пошкоджень у мережах та системах газових, енергетичних, водопровідних, каналізаційних, теплових і виробничих комунікацій, ремонт і відновлення пошкоджених та зруйнованих ліній зв'язку;
- ✓ укріплення або руйнування конструкцій будівель і споруд, які загрожують обвалом або перешкоджають безпечному проведенню рятувальних робіт;
- ✓ запобігання подальшому руйнуванню і втратам, викликаних вторинними наслідками НС;
- ✓ організацію надання необхідної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій.

Тренування, як правило, включає два етапи.

На першому етапі відпрацьовуються питання оповіщення і збору особового складу спеціалізованої служби та формування цивільного захисту, приведення їх у готовність до дій за призначенням (наявність особового складу згідно штатному розкладу та його екіпіровка, наявність та справність техніки і майна), у разі необхідності, проводиться доукомплектування формувань всім необхідним та проводиться перевірка знань особовим складом заходів безпеки при відпрацюванні практичних питань.

На другому етапі відпрацьовуються питання управління підпорядкованими підрозділами (формуваннями), виконуються практичні заходи щодо дій особового складу формування за призначенням. У ході цього етапу керівники тренувань повинні відтворювати таку обстановку, яка б вимагала від підлеглих максимальної віддачі сил та вмінь згідно своїх обов'язків, спонукала б особовий склад до прояви ініціативи, сміливих та рішучих дій.

У ході тренування повинні бути відпрацьовані всі питання можливих дій спеціалізованої служби та формування цивільного захисту у відповідності до його призначення.

6.5.2. Порядок організація розбору проведеного спеціального об'єктового тренування

По завершенню тренувань їх керівники проводять розбір дій особового складу, визначають тих, хто краще діяв у ході тренування, вказують на виявлені недоліки та порядок їх усунення,

Керівники на навчальних місцях з проведення практичних заходів та посередники надають до підрозділу (посадовій особі) з цивільного захисту об'єкту звіти.

На підставі отриманих звітів від керівників тренувань керівник підрозділу (посадова особа) з цивільного захисту об'єкта надає керівнику підприємства, установи, організації короткий звіт про результати проведених СОТ, свої пропозиції щодо покращання навчання та усунення виявлених недоліків.

Результати спеціального об'єктового тренування спеціалізованих служб (формувань) цивільного захисту, а також індивідуальні оцінки особового складу за дії в ході тренування заносяться до журналів обліку підготовки служб і формувань з цивільного захисту.

Висновки та пропозиції

Висока ефективність практичної підготовки працівників на суб'єктах господарювання, зокрема, спеціальних об'єктових навчань і тренувань досягається умовами:

- ✓ Проходження функціонального навчання керівним складом суб'єктів господарювання, функціональні обов'язки яких пов'язані із забезпеченням цивільного захисту в Навчально-методичних центрах цивільного захисту та безпеки життєдіяльності;
- ✓ Проходження функціонального навчання посадовими особами, на яких покладені обов'язки посадової особи з питань цивільного захисту на суб'єктах господарювання в Навчально-методичних центрах цивільного захисту та безпеки життєдіяльності;
- ✓ ретельна підготовка керівного складу до навчань і тренувань;
- ✓ завчасне планування усіх етапів у підготовчий період;
- ✓ наявність відповідної навчально-матеріальної бази проведення навчань і тренувань;
- ✓ неухильне виконання всіх заходів, передбачених задумом навчання під час його проведення;
- ✓ суворе виконання заходів безпеки;
- ✓ аналіз помилок з метою їх виправлення і недопущення під час проведення наступних практичних заходів.

Досвід проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань на суб'єктах господарювання на території Луганської області засвідчує, що успішне проведення цих навчань неможливе також без якісного методичного супроводу, який здійснюють працівники територіальних курсів Навчально-методичного центру.

Також доцільно використовувати досвід майстрів виробничого навчання територіальних курсів Центрів, які проходили службу у системі цивільного захисту, залучаючи їх до проведення з керівним складом і фахівцями територіальних підсистем ЄДС ЦЗ, їх ланок та відповідних суб'єктів господарювання спеціально організованих занять, консультацій, навчальних зборів, здійснювати методичне керівництво, контроль, документування, збір і систематизацію інформації під час відпрацювання навчальних і дослідницьких заходів, а також призначати посередниками при тих, хто навчається та відповідальними особами за підготовку і проведення на місцях показу заходів відповідно до Плану проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань.

Список використаних джерел:

1. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України від 30.08.2013 2013 р., / № 34-35 /, стор. 1802, стаття 458.
2. Закон України № 1550-III від 16.03.2000 «Про правовий режим надзвичайного стану». Відомості Верховної Ради України від 09.06.2000р., № 23, стаття 176.
3. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану». Відомості Верховної Ради України від 10.07.2015р., № 28, стор. 1509, стаття 250.
4. Закон України № 2245-III від 18.01.2001 «Про об'єкти підвищеної небезпеки». Відомості Верховної Ради України від 13.04.2001 р., № 15, стаття 73.
5. Постанова Кабінету Міністрів України № 192 від 15.02.1999 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення і зв'язку у НС». Офіційний вісник України від 05.03.1999 р., № 7, стор. 131, код акту 6896/1999.
6. Постанова Кабінету Міністрів України № 1200 19.08.2002 «Про затвердження Порядку забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю». Офіційний вісник України від 06.09.2002 р., № 34, стор. 163, стаття 1597, код акту 23089/2002.
7. Постанова Кабінету Міністрів України № 444 від 26.06.2013 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях». Офіційний вісник України від 12.07.2013 р., № 50, стор. 49, стаття 1788, код акту 67690/2013.
8. Постанова Кабінету Міністрів України № 443 від 26.06.2013 «Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту». Офіційний вісник України від 12.07.2013 р., № 50, стор. 41, стаття 1787, код акту 67689/2013.
9. Постанова Кабінету Міністрів України № 616 від 09.10.2013 «Про затвердження Положення про добровільні формування цивільного захисту». Офіційний вісник України від 13.09.2013 р., № 68, стор. 186, стаття 2480, код акту 68581/2013.
10. Постанова Кабінету Міністрів України № 787 від 09.10.2013 «Про затвердження Порядку утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту». Офіційний вісник України від 12.11.2013 р., № 85, стор. 90, стаття 3156, код акту 69678/2013.
11. Постанова Кабінету Міністрів України № 819 від 23.10.2013 «Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту». Офіційний вісник України від 26.11.2013 р., № 89, стор. 34, стаття 3269, код акту 70088/2013.

12. Постанова Кабінету Міністрів України № 11 від 09.01.2014 «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту». Офіційний вісник України від 31.01.2014 р., № 8, стор. 341, стаття 245, код акту 71220/2014.

13. Постанова Кабінету Міністрів України № 18 від 26.01.2015 «Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій». Офіційний вісник України від 06.02.2015 р., № 8, стор. 12, стаття 191, код акту 75533/2015.

14. Наказ МВС України № 1112 від 21.10.2014 «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу з функціонального навчання», зареєстровано в Мін'юсті України від 05.11.2014 № 1398/26175. Офіційний вісник України від 28.11.2014 — 2014 р., № 93, стор. 553, стаття 2690, код акта 74702/2014.

15. Наказ МНС України № 186 від 06.08.2002 «Про введення в дію Методики спостережень щодо оцінки радіаційної та хімічної обстановки».

16. Наказ МНС України № 44 від 07.09.2004 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо планування і порядку проведення евакуації населення».

17. Наказ МНС України № 288 від 15.15.2006 «Про затвердження Правил улаштування, експлуатації та технічного обслуговування систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій та оповіщення людей у разі їх виникнення».

18. Наказ МНС України № 557 від 15.08.2007 «Про затвердження Правил техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях».

19. Наказ МНС України № 558 від 15.08.2007 «Про затвердження Інструкції з перевірки та оцінки готовності функціональних і територіальних підсистем єдиної системи цивільного захисту».

20. Наказ МНС України № 494 від 16.07.2009 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення планів цивільного захисту підприємств, установ, організацій на особливий період».

21. Наказ МНС України № 761 від 07.09.2010 «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань організації планування та проведення евакуаційних заходів на ОГД у разі виникнення надзвичайних ситуацій».

22. Наказ МНС України № 335 від 12 липня 2016 року «Про затвердження Примірного переліку документів з питань цивільного захисту, що розробляються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання».

23. Наказ МНС України № 544 від 13.07.2010 «Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення картографічних документів та схем у сфері цивільного захисту».

24. Наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 29.01.2014 № 44 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підготовки та проведення штабних навчань».

25. Наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 08.08.2014 № 458 «Про внесення змін до Програми загальної підготовки

працівників підприємств, установ, організацій до дій у надзвичайних ситуаціях».

26. Наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 19.02.2016 № 83 «Про затвердження Організаційно-методичних вказівок з підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях».

27. ДСТУ 5058:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у НС. Основні положення».

28. Поради майстру виробничого навчання курсів цивільного захисту. Методичний посібник/ С.І.Осипенко – Вінниця: ФОП Рогальська І.О., 2017 – 156 с.

29. Лист ДСНС України № 16-6361/161 від 26.07.2016 року «Про проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту». Додаток до листа «Рекомендації щодо проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту».